

Iina Sahramäki ja Terhi Kankaanranta

Törkeän ympäristön turmelemisen anatomia - Case Lokapojat

POLIISIAMMATTIKORKEAKOULUN RAPORTEJA 120

TÖRKEÄN YMPÄRISTÖN TURMELEMISEN ANATOMIA
- CASE LOKAPOJAT

TÖRKEÄN YMPÄRISTÖN TURMELEMISEN ANATOMIA
- CASE LOKAPOJAT

Iina Sahramäki ja Terhi Kankaanranta

Poliisiammattikorkeakoulu
Tampere, 2016

Iina Sahramäki ja Terhi Kankaanranta:
TÖRKEÄN YMPÄRISTÖN TURMELEMISEN ANATOMIA
- CASE LOKAPOJAT

Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 120

ISBN 978-951-815-310-1 (pdf)
ISSN 1797-5743

Kannet: Juvenes Print
Taitto ja paino: Suomen Yliopistopaino – Juvenes Print, Tampere 2016

SISÄLLYS

<i>Tiivistelmä</i>	1
<i>Abstract</i>	2
1 Johdanto	3
2 Aineisto ja menetelmä	5
2.1. Oikeusistuinten tuomiot ja esitutkintamateriaali	5
2.2. Analyysimenetelmä	5
3 Case Lokapojat	9
3.1 Näytökset.....	9
3.2 Laillisesta toiminnasta laittomaan	12
4 Johtopäätökset	13
<i>Lähteet</i>	15

TIIVISTELMÄ

Tässä raportissa tarkastellaan rikoksen tekemisen prosessia, joka johti tuomioon törkeästä ympäristön turmelemisesta. Skriptien analyysimenetelmän avulla tunnistettiin rikoksen tekemisen prosessissa esiintyviä rajapintoja, joissa laillisen toiminnan sijaan valittiin laitton toimintamalli. Näiden rajapintojen kautta pohdittiin niitä vaiheita, joissa laitonta toimintaa voitaisiin torjua ja valvoa. Keskeisiä rajapintoja tunnistettiin sekä jätteen keräämisessä ja kuljettamisessa että jätteen käsittelyssä ja hävittämisessä. Aineistona käytettiin käräjäoikeuden ja hovioikeuden tuomioita sekä esitutkintamateriaalia, jossa käsitellään A. Lokapojat Oy:n liiketoiminnan yhteydessä tehtyä törkeää ympäristön turmelemista ja törkeää petosta. Raportti on muodoltaan lyhyt ja tiivis kokonaisuus, josta on helposti saatavilla tietoa ympäristörikollisuuden eri muodoista ja joka palvelee myös viranomais-toimijoita.

ABSTRACT

In this report crime script analysis is utilised to illustrate the process of committing an aggravated environmental crime. The court orders related with A. Lokapojat Ltd. were obtained from district court and Court of Appeal. In addition, pre-investigation material was partly utilized. Through analysis it was identified several phases, such as collection, treatment and disposal of waste, when illicit activity was chosen instead of the licit one. Results can be utilized in prevention of illegal activities. The report also increases the knowledge about different kinds of environmental crimes.

1 JOHDANTO

”Vantaalaisen A. Lokapojat Oy:n toimitusjohtajalla Pentti Tiikkajalla riittää menoja niin, että haastatteluun ei lopulta löydy aikaa. A. Lokapojat avaa ja huuhtelee viemäreitä yötä päivää. Työ kannattaa. A. Lokapojat oli viime vuoden tunnusluvulla mitattuna Suomen 25:nneksi paras yritys. Sen liikevaihto oli 2,5 miljoonaa euroa ja liiketulosprosentti 40.”

Henrik Muukkonen, Talouselämä 24.10.2008

Viisi vuotta myöhemmin A. Lokapojat Oy:n toimitusjohtaja tuomittiin törkeästä ympäristön turmelemisesta ja törkeästä petoksesta Helsingin hovioikeudessa.

Laitonta ympäristöä pilaavaa toimintaa tapahtuu usein rinnakkain laillisen toiminnan kanssa¹. Tässä raportissa tuodaan esiin niitä rajapintoja, joissa rikokseen syyllistynyt valitsi laillisen toimintamallin sijaan laittoman toiminnan. Lisäksi pohditaan keinoja, joilla laitonta toimintaa voitaisiin torjua ja paljastaa näissä rajapinnoissa.

Raportissa analysoidaan vuonna 2012 Vantaan käräjäoikeudessa ja myöhemmin vuonna 2013 Helsingin hovioikeudessa tuomittua A. Lokapojat Oy:n liiketoiminnan yhteydessä tehtyä törkeää ympäristön turmelemista ja törkeää petosta. A. Lokapojat Oy harjoitti jätteen kuljetus- ja keräystoimintaa pääkaupunkiseudulla. Yhtiössä oli Helsingin hovioikeuden (2013) mukaan vuosina 1999–2008 muun muassa

”päästetty asumisjätevesiä sade- ja jätevesiviemäriin, laskettu rasvasta erottuvaa jätevettä sadevesikaivohiekka-altaan kautta jätevesiviemäriin, toimitettu rasvajätettä muualle kuin laillisiin jätteenkäsittelypisteisiin, vesitetty öljyistä jätettä, laskettu öljyisiä vesiä jätevesiviemäriin, sekoitettu eri jätteitä keskenään ja viety öljyisten jätteiden jäänteitä ja asumisjätteitä sisältäneitä sadevesikaivohiekka-altaan tyhjennysjätteitä puhtaiden maiden kaatopaikoille.”

Lisäksi A. Lokapojat Oy:n todettiin erehdyttäneen asiakkaitaan ostamaan palveluja, jotka eivät olleet sellaisia kuin asiakkailla oli syytä olettaa. Yrityksen henkilökuntaa oli myös kehoitettu ilmoittamaan jätevedenpuhdistamolle tuotujen rasvajätteiden määrä todellista pienemmäksi. (Helsingin hovioikeus 2013) Tekijät tuomittiin menettämään valtiolle yhteensä yli miljoona euroa rikoksella saavutettua hyötyä ja 270 000 euroa vahingonkorvauksia eri tahoille. Lisäksi kaksi vastaa-jaa tuomittiin ehdottomaan neljän vuoden vankeusrangaistukseen.

---

¹ kts. esim. Huisman & van Erp 2013; Dorn, Van Daele, & Vander Beken 2007; Gibbs, McGarrell, & Axelrod 2010; van Erp & Huisman 2010; Baird, Curry, & Cruz 2014; Massari & Monzini 2004; Van Daele, Vander Beken, & Dorn 2007.

Raportissa sovellettiin skriptien analyysimenetelmää (crime script analysis). Menetelmän avulla kuvattiin prosessi, jonka seurauksena henkilö syyllistyi rikokseen ja niitä prosessin vaiheita, joissa siirryttiin laillisesta toiminnasta laittomaan. Kyseisissä vaiheissa rikos voisi olla mahdollista estää torjunnalla ja valvonnalla. (Tompson & Chainey 2011, 187) Sana skripti on lainattu sosiiaalipsykologiassa käytetystä termistä, jolla viitataan tiettyyn tapahtumasarjaan; sen vaiheisiin ja vaiheiden järjestykseen. Toisin sanoen skriptin voidaan sanoa olevan tietyn tapahtuman käsikirjoitus, joka sisältää useita eri näytöksiä ja niihin liittyviä kohtauksia eli tapahtumasarjan eri vaiheita (Cornish 1994a; 1994b).

Raporttia lukiessa tulee huomioida, että tarkastelu ei sisällä kaikkia A. Lohkajat Oy:n tapaukseen liittyviä laittomia toimia. Tavoitteena oli tunnistaa laillisen ja laittoman toiminnan välisiä rajapintoja viranomaistoiminnan kehittämisen tueksi, sekä lisätä tietoisuutta ympäristörikollisuuden eri muodoista. Tarkastelu rajattiin tässä yhteydessä verrattain yleiselle tasolle.

Raportti on sisällöltään tiivis kokonaisuus. Seuraavassa kappaleessa esitellään lyhyesti katsauksen aineisto ja analyysimenetelmä. Kolmannessa kappaleessa kuvataan rikokseen syyllistymisen prosessi kolmen keskeisen näytöksen, jätteen keräämisen ja kuljettamisen, jätteen käsittelyn ja jätteen hävittämisen, näkökulmasta. Viimeisessä kappaleessa esitetään johtopäätökset.

Raportti on osa Poliisiammattikorkeakoulussa vuosina 2014–2015 toteutettua Poliisihallituksen ja sisäministeriön rahoittamaa *Laittomat jätevirrat osana harmaata taloutta - tilannekuva Suomessa ja Itämeren alueella* -hanketta. Hankkeen tavoitteena oli nostaa esiin lyhyen ja pitkän aikavälin kehittämiskohteita ja -tarpeita ja muodostaa ehdotuksia laittomien jätevirtojen valvonnan ja harmaan talouden torjunnan tehostamiseksi Suomessa.

2 AINEISTO JA MENETELMÄ

2.1. Oikeusistuinten tuomiot ja esitutkimamateriaali

Aineistona käytettiin käräjäoikeuden ja hovioikeuden tuomioita A. Lokapojat Oy:n jutussa (myöhemmin yritykseen viitataan nimellä Lokapojat). Vantaan käräjäoikeus antoi tuomionsa 18.12.2008 (R 08/3540). Tuomiosta valitettiin Helsingin hovioikeuteen, joka antoi päätöksensä 30.8.2013 (R 12/2475). Molemmissa tuomioissa käsitellään syytteitä sekä törkeästä ympäristön turmelemisesta että törkeästä petoksesta.

Käräjäoikeuden tuomiossa on käsitelty yli 20 syytekohtaa, joissa vaadittiin törkeän ympäristön turmelemisen ja törkeän petoksen ohella tuomioita ympäristön turmelemisesta, avunannosta törkeään ympäristön turmelemiseen ja ampuma-ase-rikoksesta. Lisäksi syyttäjät vaati Lokapojien kahta omistajaa menettämään valtiolle yhteisvastuullisesti rikoksen tuottamana hyötynä yli neljä miljoonaa euroa. Hovioikeuden päätös sisältää puolestaan 15 vastaajan ja kihlakunnan syyttäjien valituksen käräjäoikeuden tuomioon.

Molemmissa tuomioissa kuvataan eri jätelajeihin liittyviä prosesseja ja niihin liittyvää lainsäädäntöä. Tuomiot ovat sivumäärältään pitkiä ja niissä on käyty perusteellisesti läpi rikokseen liittyneitä tapahtumia. Käräjäoikeuden tuomioon sisältyy myös tiivistelmä käsittelyyn liittyneistä henkilötodisteluista. Lisäksi aineistona käytettiin poliisin esitutkimamateriaalia², joka sisälsi poliisin esitutkimatöytäkirjan kuulusteluineen. Esitutkimamateriaalin hyödyntämisen pääasiallisena tarkoituksena oli täydentää tuomioistuinten julkisista tuomioista saatavia tietoja. Näin ollen aineiston salassa pidettävyyden vuoksi tässä katsauksessa ei raportoitu tai eritelty esitutkimamateriaalin sisältöä vaan materiaalista saadut tiedot yhdistettiin yleisellä tasolla osaksi luvun 3 analyysia.

2.2 Analyysimenetelmä

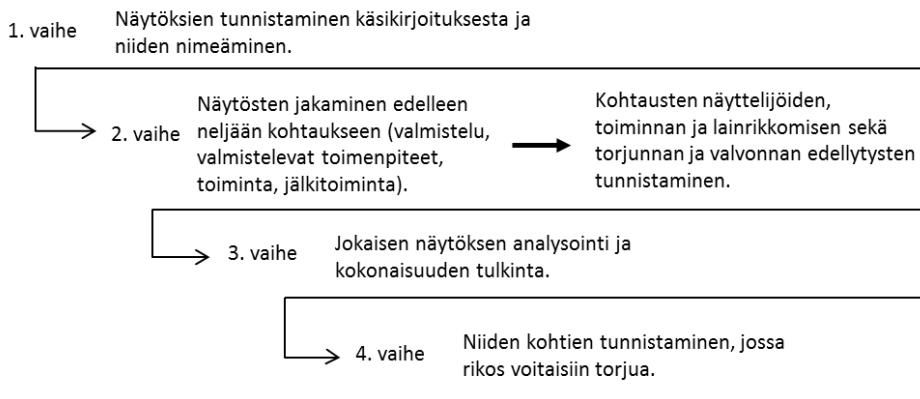
Käräjäoikeuden ja hovioikeuden tuomiot ja esitutkimamateriaali käytiin läpi analysoimalla rikoksen tekemisen prosessia skriptien analyysimenetelmän (crime script analysis³) keinoin. Skriptien avulla voidaan ymmärtää ja arvioida syvällisemmin laitonta toimintaa. (Tompson & Chainey 2011, 184) Kuvaamalla skriptit on mahdollista tarkastella yhden rikoksen eri vaiheita aina valmistelusta rikoksen jälkeisiin toimiin (Chiu, Leclerc, & Townsley 2011; Cornish 1994b, 160).

Tompson ja Chainey (2011) ovat kehittäneet menetelmää laittomiin jätevirtoihin liittyen. He jakavat skriptien analyysin neljään vaiheeseen, joita myös tässä sovellettiin. Kuviossa 1 on esitetty analyysin eteneminen, jonka jälkeen esitellään tarkemmin jokainen vaihe.

---

2 Esitutkimamateriaalin hyödyntämiseen saatiin lupa tapauksessa tutkinnanjohtajana toimineelta rikoskomisariolta, joka toimitti esitutkimamateriaalin Poliisiammattikorkeakoulun tutkijalle.

3 kts. lisää menetelmästä ja sen sovelluksista esim. Cornish 1994a; 1994b; Bullock, Clarke, & Tilley 2010; Nurse 2015; Chiu, Leclerc, & Townsley 2011; Beauregard, Proulx, Leclerc, & Allaire 2007; Morselli & Roy 2008.

Kuvio 1. Skriptien analyysin vaiheet Tompson ja Chaineyn (2011) mukaisesti.

Analyysin ensimmäisessä vaiheessa määriteltiin rikoksen päänäytökset. Jätteisiin liittyvä toiminta voidaan jakaa kuuteen näytökseen: jätteen syntyyn, säilyttämiseen, keräämiseen, kuljettamiseen, käsittelyyn ja hävittämiseen. (Tompson & Chainey 2011) Tässä tutkimuksessa keskityttiin kolmeen näytökseen, joista ensimmäisessä analysoitiin sekä jätteen keräämistä että kuljettamista, toisessa jätteen käsittelyä ja kolmannessa jätteen hävittämistä.

Analyysin toisessa vaiheessa kuvattiin jokaisen näytöksen kohtaukset, näyttelijät ja toiminta. Jokaisessa näytöksessä oli neljä kohtausta. Ensimmäisessä kohtauksessa rikosta suunnitellaan. Tässä vaiheessa arvioidaan esimerkiksi, millaisia mahdollisuuksia on toteuttaa rikos. Toisessa kohtauksessa tehdään valmistelevia toimenpiteitä, kuten logistisia järjestelyjä, jotka tulee olla valmiina ennen varsinaiseen rikokseen ryhtymistä. Kolmannessa kohtauksessa rikos toteutetaan konkreettisesti. Jätteisiin liittyvän rikollisuuden kohdalla voi olla kyse esimerkiksi jätteiden hautaamisesta, tai jonkin lakisääteisen velvollisuuden, kuten ympäristöluvan hakemisen, laiminlyönnistä. Neljännessä kohtauksessa tarkastellaan rikoksen jälkeisiä toimenpiteitä, kuten esimerkiksi väärin asiakirjojen toimittamista tai laittoman toiminnan peittelemistä. (Tompson & Chainey 2011)

Lisäksi analyysin toisessa vaiheessa kuvattiin olosuhteita, jotka mahdollistavat laittoman toiminnan. Rikoksen edellytykset voivat sisältää ennakkoehtoja, kuten tarvittavien henkilöstöresurssien ja laitteiden olemassaolon tai ennakkotietoa kyseisestä toimialasta. Rikoksen edellytykset sisältävät myös rikoksen houkuttelevuuteen vaikuttavia edesauttavia tekijöitä kuten tietoisuutta rikoksesta saatavilla olevista hyödyistä, oletuksia kiinnijäämisriskistä ja siihen liittyvistä sanktioista.

Analyysin toiseen vaiheeseen kuuluu Tompsonin ja Chaineyn (2011) mukaan myös torjunnan ja valvonnan edellytysten analysointi. Näihin liittyvät vastuukysymykset siitä, minkä viranomaisen vastuulla valvonta on ja millaisia toimintavaltuuksia torjuntaan ja valvontaan osallistuvilla tahoilla on. Samalla tulee tarkastella lainsäädäntöä ja sen toimeenpanon edellytyksiä. Taulukossa 1 on esitetty esimerkkejä elementeistä, jotka kirjattiin Lokapoikien analyysin toisen vaiheen jälkeen jätteen keräämistä ja kuljettamista käsittelevään näytökseen. Vastaava taulukko koottiin myös jätteiden käsittelyn ja hävittämisen näytöksistä.

Taulukko 1. Lokapojat-tapauksen näytös jätteen keräämisestä ja kuljettamisesta Tompsonin ja Chaineyn (2011) analyysin vaiheiden mukaisesti.

NÄYTÖKSEN KOHTAUKSET	NÄYTÖS Jätteen kerääminen ja kuljettaminen	
Suunnittelu	<p><i>Toimijat:</i> A, B, D</p> <p><i>Toiminta:</i> toimintojen keskittäminen sellaisten jätteiden keräämiseen, joille on markkinoilla kysyntää ja joilla on mahdollista tehdä voittoa; eli keskittyminen tuottavimpien jätteiden keräämiseen.</p> <p><i>Edellytykset rikkoa lakia:</i> tietoisuus eri jätelajeihin liittyvistä kustannuksista mikäli ne kuljetettaisiin laillisesti; välinpitämättömyys laittoman toiminnan haitoista; kiinnijäämisen riski arvioitu pieneksi.</p> <p><i>Torjunnan ja valvonnan edellytykset:</i> palvelun tilaajan oletus, että palveluiden tarjoaja käsittelee jätteet lain edellyttämällä tavalla; jätelain mukaan jäte pitää kuljettaa viranomaisen määräämään paikkaan - varsinainen jätteiden sekoittaminen kuljetuksen aikana ei kuitenkaan ympäristön turmelemista.</p>	
	Valmisteluvat toimenpiteet	<p><i>Toimijat:</i> A, B, D</p> <p><i>Toiminta:</i> kuljettajien ohjeistaminen ottamaan eri jätelajeja samaan kuljetukseen ajan ja kustannusten säästämiseksi.</p> <p><i>Edellytykset rikkoa lakia:</i> jatkuva yhteydenpito esimiesten ja kuljettajien välillä siitä mihin kuljetettavaksi otetut jätekuormat viedään ja mitä haetaan seuraavaan jätekuormaan; tietoisuus alueella olevista tyhjennyspaikoista; tietoisuus laillisten tyhjennyspaikkojen heikosta valvonnasta -> oletus pienestä kiinnijäämisriskistä</p>
		<p><i>Torjunnan ja valvonnan edellytykset:</i> jätetiedostoon kuulumisen mukanaan tuomat velvollisuudet; valvonta jäteasemilla?</p>
Toiminta	<p><i>Toimijat:</i> kuljettajat A, B, D</p> <p><i>Toiminta:</i> eri jätelajien sekoittaminen keskenään jätekuormia hakiessa; kuljettaminen epäasianmukaisiin jätteen käsittelypaikkoihin.</p> <p><i>Edellytykset rikkoa lakia:</i> kuljettajat arvioivat silmämääräisesti, kuinka paljon esimerkiksi hiekanerotuskaivoissa on öljyä; kuljettajien tietoisuus toimintamalleista; tietoisuus laittomalla toiminnalla saavutetuista säästöistä; uhkailut kuljettajien kieläytyessä toiminnasta; tiukka yrityskulttuuri; säästöt sekä auton ajomatkoissa että laillisen jätehuollon maksuissa -> mahdollisuus ottaa enemmän asiakkaita ja lyhyemmällä aikavälillä.</p> <p><i>Torjunnan ja valvonnan edellytykset:</i> valvontaviranomaiset luvan myöntäjinä ja valvojina; käytännössä liikennevalvonnan yhteydessä mutta miten säiliöautoja valvotaan?</p>	

	<i>Toimijat:</i> kuljettajat, A, B, C, D
	<i>Toiminta:</i> jäteautojen peseminen toimipaikassa - erilaiset jätteet valuneet hiekanerottelultaaseen.
Jälkitoiminta	<i>Edellytykset rikkoa lakia:</i> ohjeistus siten, että autot tulee pestä yrityksen omissa toimitiloissa; muualla saatavilla huonosti pesupaikkoja; ei tarvitse lisäinvestointeja vaan voidaan tehdä jo rakennettujen hiekanerotuslaitteiden päällä; kiinnijäämisriski pieni, koska kyseessä omat tilat.
	<i>Torjunnan ja valvonnan edellytykset:</i> valvontaviranomaiset; valvontakäynneistä ilmoitetaan etukäteen joten altaan ympäristö ehditään pesemään; kiellettyä muttei ympäristön turmelemista, koska kiinteä aine jäi hiekanerotusaltaaseen.

Analyysin kolmannessa vaiheessa taulukkoon kerätyt tiedot analysoitiin jokaisen näytöksen osalta. Tavoitteena oli muodostaa kokonaiskuva, jonka perusteella voidaan arvioida rikoksen eri vaiheita. Tompson ja Chainey (2011, 192) ehdottavat analyysin aloittamista yhden merkittävän tapauksen avaamisella, jonka jälkeen muodostettua käsikirjoitusta voidaan verrata muihin samaan rikoslajiin kuuluviin rikoksiin ja etsiä yhteisiä ja toisistaan poikkeavia tekijöitä. Tässä katsauksessa analyysi rajattiin yhteen rikostapaukseen. Skriptien analyysin neljännessä ja viimeisessä vaiheessa tunnistetaan tapoja, joilla ongelmaa voidaan yrittää ratkaista.

3 CASE LOKAPOJAT

3.1 Näytökset

Lokapoikien laitton toiminta jaettiin kolmeen näytökseen, toisin sanoen kolmeen tapahtumakokonaisuuteen: jätteen kerääminen ja kuljettaminen, jätteen käsittely ja jätteen hävittäminen. Jokainen näytös jaettiin edellä kuvatun menetelmän mukaisesti valmisteluun, valmisteleviin toimenpiteisiin, toimintaan ja jälkitoimintaan. Jokaisesta kohtauksesta koottiin tieto näyttelijöistä, eli keskeisistä toimijoista, sekä kohtaukseen sisällyneestä toiminnasta ja sen edellytyksistä.

Yrityksen toiminnassa kerättiin muun muassa sadevesikaivojätettä, asumajätevesiä, rasvanerotuskaivojätteitä ja hiekanerotuskaivojätteitä. Jätteen keräämisen ja kuljettamisen osalta laittoman toiminnan suunnitteluvaiheessa toimijoilla oli tieto tai oletus siitä, miten liiketoiminnassa on mahdollista tehdä voittoa kyseisellä alalla. Toiminta keskitettiin näihin mahdollisimman hyvin voittoa tuottaviin toimintoihin, joille oli myös eniten kysyntää. Tässä yhteydessä oli kyse liikkeenjohdon linjauksista ja liiketoiminnan suunnittelusta. Yrityksen johdolla oli lisäksi tiedossa, että lastaamalla eri jätelajeja samaan kuormaan pystytään säästämään aikaa ja kustannuksia.

Näiden taustatietojen pohjalta siirryttiin valmisteleviin toimenpiteisiin. Jotta tavoiteltu taloudellinen hyöty saavutettaisiin, jäteautojen kuljettajia ohjeistettiin ottamaan eri jätelajeja samaan kyytiin. Tuomioistuimessa todettiin, että toimintamalli on sinänsä kielletty, mutta se ei täytä ympäristön turmelemisen tunnusmerkistöä, ellei mukana ole ongelmajätettä. Ympäristön turmelemisesta voi oikeuden mukaan tässä yhteydessä olla kyse vasta silloin, kun jäte kuljetetaan vastaanotto-paikkoihin, joihin sitä ei saisi viedä.

Varsinainen rikos tehtiin näiden valmistelujen pohjalta sekoittamalla eri jätteitä samaan kuormaan ja kuljettamalla ne kyseisen jätteen käsittelylle sopimattomille jäteasemille. Näin ollen varsinaisen rikoksen suorittivat konkreettisesti jäteautojen kuljettajat, jotka keräsivät jätteen eri pisteistä ja kuljettivat sen edelleen jäteasemille tai muualle hävitettäväksi. Tämä toteutettiin kuitenkin yritysjohdon ohjeistuksella, minkä vuoksi jätteen keräämisen valmistelulla, valmistelevilla toimenpiteillä ja edelleen jälkitoiminnalla oli tärkeä merkitys rikoksen suorittamisen kannalta.

Jätteen keräämiseen ja kuljettamiseen liittyvät jälkitoimenpiteet sisälsivät muun muassa jäteauton pesemisen kuljetuksen jälkeen yrityksen toimipaikassa. Samalla kuljetuksen ja tyhjennyksen jälkeen jäteautojen säiliöihin jääneet jätteet valuivat toimipaikalla sijainneeseen hiekanerotusaltaaseen. Hiekanerotusaltaan läpi nesteet valuivat edelleen yleiseen viemäriverkostoon.

Jätteen keräämisen ja kuljettamisen lisäksi Lokapoikien toimintaa tarkasteltiin jätteen käsittelyyn liittyvän näytöksen kautta. Jätteiden käsittelyyn liittyvän laittoman toiminnan valmisteluun kuului olennaisesti liikkeenjohdon tietoisuus rasvajätteiden käsittelystä saatavista säästöistä, mikäli kuormat vesitetään yleisiin viemäriin yrityksen toimipaikassa. Valmistelevia toimenpiteitä olivat muun muassa kuljettajien ohjeistaminen tuomaan rasvakuormat toimipaikkaan, jossa sijaitsee välivarastoksi nimetty säiliö kuormille. Eräänä valmistelevana toimenpiteenä oli myös kyseisen säiliön hankinta toimipisteeseen.

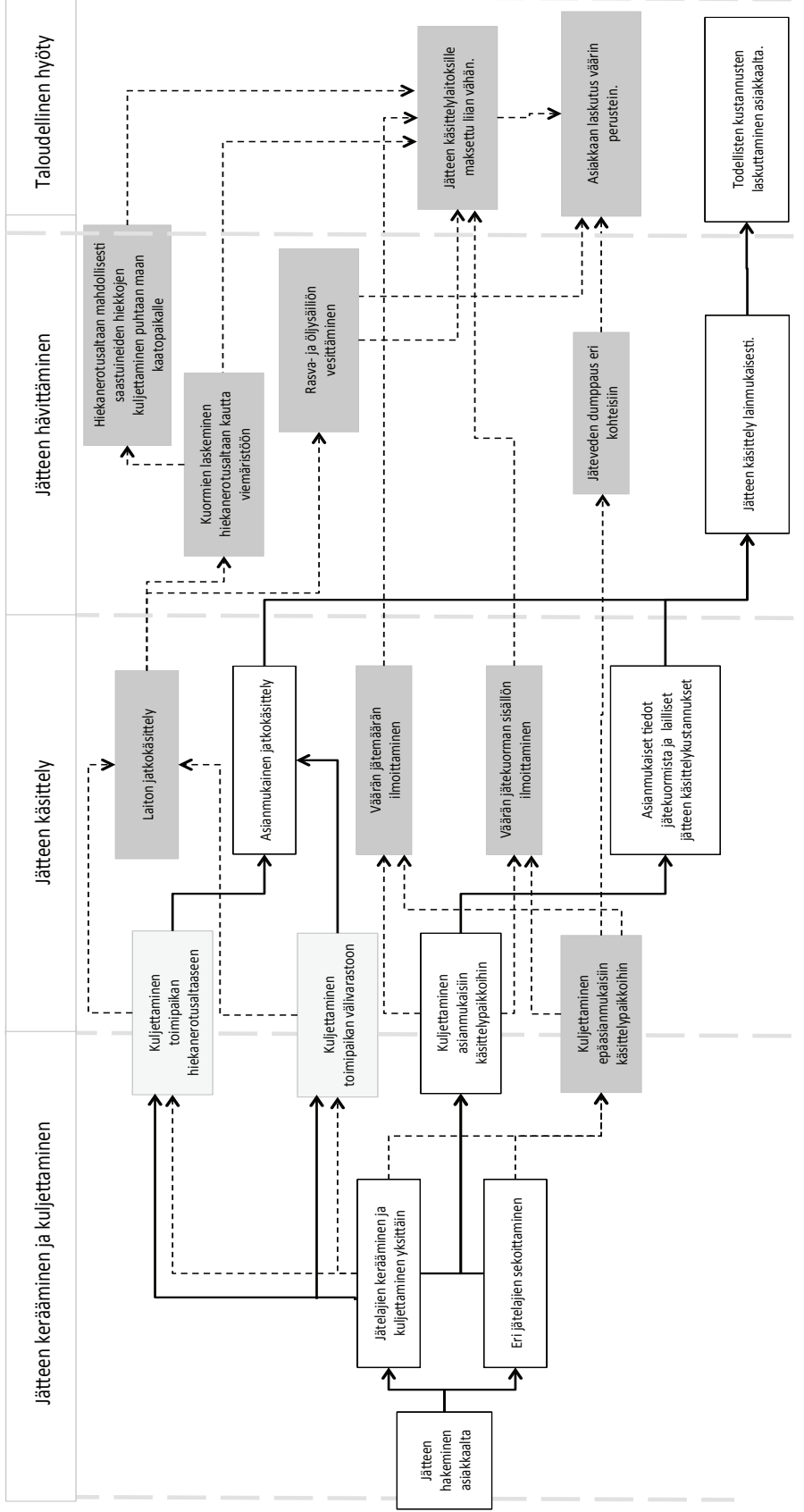
Varsinaisena jätteenkäsittelynäytöksen toimintakohtauksena oli rasvasäiliöön kerääntyneen veden laskeminen viemäriin. Tällöin puhutaan niin sanotusta vesitämisestä, jolloin kuormasta erottunut vesi laskettiin säiliöstä hiekanerotusaltaan kautta viemäristöön. Samalla säiliön tilavuus kasvoi ja paino pieneni, jolloin säästettiin painon mukaan laskutettavissa rasvajättekuljetuksissa jätteen käsittelyasemilla. Jälkitoimiin liittyy asiakkaiden laskuttaminen kuljetuksen todellisen painon mukaan sekä jätteen määrän ilmoittaminen virheellisesti laillisiin jätteen käsittelypaikkoihin vietäessä.

Kolmannessa näytöksessä jäte hävitetään. Jätekuormia tyhjennettiin sekä jäteasemille että yrityksen toimipaikassa sijaitsevaan hiekanerotusaltaaseen, ja oletettavasti myös suoraan viemäriin. Jätekuorma voitiin viedä lailliselle jätteasemalle. Kuten jo edellisessä näytöksessä kävi ilmi, jätekuorman koko ja jätteen laatu saatettiin kuitenkin ilmoittaa todellisuutta pienemmäksi. Jätteen hävittämisen valmisteluun liittyykin tietoisuus jätteiden käsittelyn todellisista kustannuksista, mikäli jätekuormat kuljetetaan asianmukaisille jätteasemille ja niiden koko ilmoitetaan totuudenmukaisesti.

Jätteen hävittämiseen liittyvinä valmistelemina toimenpiteinä oli hiekanerotusaltaan rakentaminen toimipisteeseen ja jäteauton kuljettajien ohjeistaminen tyhjentämään jätekuormat kyseiseen altaaseen. Jätteen hävittämiseen liittyvää konkreettista toimintaa oli esimerkiksi asiakkailta kerätyn mahdollisesti saastuneen hiekanerotuskaivohiekan tyhjentäminen toimipaikan hiekanerotusaltaaseen ja jätteen käsittely ilman asianmukaista ympäristölupaa. Lisäksi erotusaltaaseen kerääntyneitä mahdollisesti saastunutta hiekkaa kuljetettiin puhtaan maan kaatopaikalle. Säännöllisin väliajoin tehdystä kuljetuksesta oli sovittu entuudestaan tutun kuljettajan kanssa. Jälkitoiminta -vaiheessa asiakasta laskutettiin asianmukaisten laillisten kulujen mukaisesti.

Edellytykset rikkoa lakia voidaan jakaa ennalta voimassaoleviin ja rikosta edesauttaviin tekijöihin. Lokapoikien valmisteluun liittyvissä ennakkoehdoissa näyttäisi olevan olennaista tietoisuus ja asiantuntemus jätteistä ja jätealasta sekä jätteen keräämisen, kuljettamisen, käsittelyn että hävittämisen osalta. Ennakkoehdot sisälsivät muun muassa tietoisuuden lailliseen kuljettamiseen liittyvistä kustannuksista ja tietoisuuden öljyn ja rasvan käyttäytymisestä niille varatuissa välivarastoksi nimetyissä säiliöissä. Samalla toiminnasta välittyy välinpitämättömyys laittoman toiminnan haitoista. Toisaalta henkilökuntaa voidaan pitää esimerkkinä ennakkoehdosta, koska henkilökunta toimi johdon ohjeistamalla tavalla. Valmisteleviin toimenpiteisiin liittyvinä ennakkoehtoina saattoivat olla muun muassa tietoisuus toimialueella sijaitsevista tyhjennyspaikoista sekä jatkuvan yhteydenpidon varmistaminen esimiesten ja jäteautojen kuljettajien välillä. Lisäksi toimipaikkaan hankittiin säiliöt välivarastoksi. Näihin säiliöihin asennettiin poistoletkut, joiden kautta niin sanottu vesittäminen oli mahdollista.

Kuvio 2. Laittoman ja laillisen toiminnan rajapinnan jätteen käsittelyssä ja keräämisessä, jätteen käsittelyssä ja jätteen hävittämisessä.

3.2 Laillisesta toiminnasta laittomaan

Tunnistamalla edellä esitetyistä näytöksistä niiden keskeiset vaiheet voidaan kar- toittaa niitä kohtia rikoksen tekemisen prosessissa, joissa laillisen toiminnan sijaan valitaan laitton toimintamalli. Näiden kohtien tunnistamiseksi rikoksen tekemisen prosessin eri vaiheista muodostettiin kuviossa 2 esitetty kaavio. Valkoiset teksti- laatikot ja niihin johtavat mustat viivat kuvaavat laillisia toimintamalleja. Harmaat tekstilaatikot ja niihin johtavat katkoviivat puolestaan kuvaavat laittomia toimin- toja. Vaalean harmaalla on kuvattu kaksi tekstilaatikkoa, kuljettaminen toimipai- kan hiekanerotusaltaaseen ja kuljettaminen toimipaikan varastoon, jotka kyseisen jätekuorman sisällöstä ja muista ehdoista riippuen voivat olla joko laillisia tai lait- tomia. Myös näiden kuormien jatkokäsittely vaikuttaa siihen voidaanko katsoa, että kyseessä oli sallittu toiminta.

Ensimmäinen sallitun ja kielletyn toiminnan rajapinta löytyy prosessin alus- ta jätteen keräämisessä ja kuljettamisessa. Jäte haetaan asiakkaalta säiliöautoon ja kuljetetaan jätteen käsittelypaikkaan. Vaihtoehtoisesti autoon voidaan myö- hemmin hakea uusi jätekuorma toiselta asiakkaalta, jolloin jätelajit sekoittuvat. Sallitussa toimintamallissa jäte kuljetetaan keräämisen jälkeen asianmukaiseen lailliseen käsittelypaikkaan. Laittomassa toimintamallissa puolestaan jätekuorma kuljetettiin jäteasemille, joilla ei ole joko valmiuksia ottaa vastaan kyseistä jäte- laatua tai jätekuorma dumpattiin ympäristöön tai laskettiin viemäriverkkoon.

Toinen rajapinta liittyy jätekuorman kuljettamiseen yrityksen toimipaikalle, joko toimitiloihin varattuun niin sanottuun välivarastoon tai toimipaikalla sijaitse- vaan hiekanerotusaltaaseen. Mikäli toimipaikkaan kuljetettu jäte käsitellään asian- mukaisesti kuljetuksen jälkeen, toimintamalli on laillinen. Jäte voidaan esimerkik- si kuljettaa välivarastosta jäteasemalle, jossa kyseinen jäte voidaan jatkokäsitellä laillisesti. Toisaalta voidaan valita laitton toimintamalli, jolloin välivarastoksi ku- vaillut rasva- ja öljysäiliöt voidaan niin sanotusti vesittää hiekanerotusaltaaseen, tai kuormat voidaan laskea suoraan hiekanerotusaltaan kautta viemäristöön välit- tämättä kyseisen kuorman sisällöstä.

Kolmas laillisen ja laittoman toiminnan rajapinta löytyy vaiheesta, jolloin jäte on kuljetettu jätteen käsittelypaikkaan. Jätteen käsittelypaikassa voidaan ilmoit- taa virheellisesti sekä jätekuorman määrä että laatu. Laillisessa toimintamallissa toimija ilmoittaa totuudenmukaiset tiedot ja maksaa niiden käsittelystä syntyvät kustannukset. Laittomassa toimintamallissa toimijalle tulevat kustannukset ovat todellisia kustannuksia alhaisempia.

Jätteen hävittämiseen liittyviä laittomia toimia ovat sellaisten kuormien laske- minen hiekanerotusaltaaseen, joita altaassa ei ole tarkoitettu käsiteltäväksi, rasva- ja öljysäiliöiden vesittäminen sekä hiekanerotusaltaan mahdollisesti saastuneiden hiekkojen kuljettaminen puhtaan maan kaatopaikalle. Näiden vaiheiden jälkeen prosessista voidaan erottaa myös toiminnan lopullinen tavoite: taloudellinen voit- to. Laillisessa prosessissa palvelun hinta määritellään todellisten kustannusten perusteella, jonka jälkeen lasketaan mahdollinen voitto. Laittomassa prosessissa taloudellinen voitto perustuu asiakkaan ja muiden palveluntarjoajien erehdyttä- miseen.

4 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä katsauksessa tunnistettiin niitä rajapintoja, joissa laillisen toimintamallin sijaan valitaan laitton toiminta. Lisäksi pohdittiin niitä tapoja, joilla laitonta toimintaa voitaisiin torjua ja paljastaa kyseisissä rajapinnoissa. Analyysin kohteeksi valittiin osana A. Lokapojat Oy:n liiketoimintaa tehty törkeä ympäristörikos. Skriptien analyysin avulla tunnistettiin jokaisesta prosessin vaiheesta kohtia, joissa valittiin laitton toimintamalli laillisen sijaan.

Jätteen keräämisen ja kuljettamisen vaiheessa (ensimmäinen näytös), jäte kuljetettiin käsittelypaikkaan, jolla ei ollut joko valmiuksia ottaa vastaan kyseistä jätelaatua tai jätekuorma dumpattiin ympäristöön tai viemäriverkkoon. Lokapojien liikkeenjohto oli tietoinen laillisten jätteen käsittelypisteiden valvontatoimenpiteistä. Rikoksen ennaltaehkäisyn näkökulmasta jätteen käsittelylaitosten ja jätteen tyhjennyspisteiden tehokas valvonta olisi saattanut vähentää houkutusta laittomaan toimintaan kasvattamalla kiinnijäämisriskiä. Rikoksen edellytysten osalta voidaan olettaa, että toimijoiden tietoisuus pienestä kiinnijäämisriskistä prosessin jokaisessa vaiheessa lisäsi houkutusta laittomaan toimintaan ja saattoi näin ollen toimia rikollista toimintaa edesauttavana tekijänä. Verrattain pieni kiinnijäämisriski ympäristörikoksista on tunnistettu myös laajemmin ympäristörikollisuuteen liittyväksi uhkakuvaksi (Suomen kansallinen ympäristörikosseurantar ryhmä 2015).

Jätteen käsittelyyn liittyvä keskeinen rajapinta laittoman ja laillisen toiminnan osalta sijoittuu jätteen toimittamiseen jätteen käsittelylaitokseen. Laittomassa toimintamallissa jätekuorman määrä ja/tai sisältö ilmoitetaan virheellisesti. Rikoksen houkuttelevuutta lisää tässä yhteydessä jätteen käsittelyn kustannusten lasku virheellisten tietojen myötä, jolloin liiketoiminnasta saatava voitto on suurempi. Viranomaistoiminnan näkökulmasta jätekuormien todellisen sisällön valvonta on hankalaa. Toisaalta mikäli jätteiden kuljettamiseen liittyen valvonta tapahtuisi tien päällä, pohdinnan kohteeksi tulisi poliisin mahdollisuudet käytännössä valvoa jätekuljetuksia ja niiden sisältöä. Jäteautojen sisällön tarkastaminen maanteillä edellyttäisi sekä tietynlaista kalustoa että asiantuntemusta jätealasta. Nämä seikat huomioon ottaen keskeistä on jätekuormien valvonta tyhjennyspisteissä ja jätteen käsittelylaitoksissa. Toisin sanoen laitonta toimintaa voitaisiin torjua tässä laittoman ja laillisen toiminnan rajapinnassa tilannetorjunnan keinoin. Tilannetorjunnalla tarkoitetaan tässä yhteydessä konkreettisia valvonnan ja torjunnan välineitä, kuten esimerkiksi katuvalojen asentamista otollisille jätteen dumpauspaikoille, mikä tekee paikoista vähemmän houkuttelevan. (Crofts, Morris, Wells, & Powell 2010)

Jätteen käsittelyn vaiheeseen liittyy myös päätös jätteen käsittelystä laittomasti yrityksen toimipaikassa. Teemaa voidaan lähestyä tarkastelemalla ympäristöluvalla toimivan yrityksen valvontaa ja luvittamista. Valvontaviranomaiset voivat esimerkiksi suorittaa tarkastuskäyntejä ja antaa tarvittaessa ohjeistusta asianmukaisista toimintamalleista ja kehottaa korjaamaan toiminnassa havaitut puutteet. Tässä yhteydessä esiin nousee myös kysymys kohteessa suoritettavien valvontakäyntien sopimisesta etukäteen ja sen mahdollistama toimitilojen mukauttaminen ympäristöluvan edellytysten mukaiseksi ennen valvontaviranomaisten tekemää tarkastusta. Samaan keskusteluun kuuluu myös jätteen hävittämiseen liittyvät laitottomat toimet kuten rasva- ja öljysäiliön vesittäminen ja kuormien laskeminen hiekanerotusaltaan kautta viemäristöön. Toisaalta yrityksen vastuisiin liittyy muun muassa ympäristöluvan ehtojen noudattaminen ja kuulumisen jätetiedostoon ja niiden mukanaan tuomat velvollisuudet sekä toisaalta näiden velvollisuuksien noudattamisen valvonta.

Taloudellista hyötyä tavoiteltiin valitsemalla näissä laittoman ja laillisen toiminnan rajapinnoissa laitton toimintamalli, jolloin pystyttiin säästämään kaikissa prosessin vaiheissa aina keräämisestä ja kuljettamisesta jätteen käsittelyyn ja hävittämiseen. Kaikkiin prosessin vaiheisiin sisältyy asiakkaan oletus, että kyseinen palveluntarjoaja käsittelee jätteet laillisesti. Samalla jätteen käsittelylaitoksille maksettiin vähemmän kuin olisi lain mukaan pitänyt. Näin ollen toiminnassa syyllistyi myös törkeään petokseen. Laitonta toimintaa tukeva yrityskulttuuri voidaan määritellä yhdeksi keskeiseksi laittoman toiminnan edellytykseksi. Myös aiemmassa tutkimuksessa on havaittu, että yritykset, joiden liiketoiminnassa syyllistytään ympäristörikoksiin, syyllistyvät usein samalla muihin talousrikollisuuden muotoihin. (Dorn, Van Daele, & Vander Beken 2007, 25)

Tässä katsauksessa keskityttiin yhden keskeisen ympäristörikoksen toteuttamisen kuvaamiseen prosessina. Tärkeä jatkotutkimuksen aihe olisi verrata tuloksia muihin ympäristörikoksiin, jolloin saataisiin entistä laajempi käsitys aihepiiristä.

LÄHTEET

- Baird, J., Curry, R., & Cruz, P. (2014) An overview of waste crime, its characteristics, and the vulnerability of the EU waste sector. *Waste Management & Research*, 97-105.
- Beauregard, E., Proulx, J., Leclerc, B., & Allaire, J.-F. (2007) Script analysis of the hunting process of serial sex offenders. *Criminal justice and behavior*, 34 (8), 1069-1084.
- Bullock, K., Clarke, R. V., & Tilley, N. (2010) *Situational Prevention of Organized Crimes*. Devon: Willan Publishing.
- Chiu, Y.-N., Leclerc, B., & Townsley, M. (2011) Crime Script Analysis of Drug Manufacturing in Clandestine Laboratories. *British Journal of Criminology* 51 (2), 355-374.
- Cornish, D. (1994a) Crimes as scripts. In D. Zahm, & P. Cromwell, *Proceedings of the International Seminar of Environmental Criminology and Crime Analysis. University of Miami Coral Gables, Florida, 1993*. (30-45). Florida Statistical Analysis Center. Florida Criminal Justice Executive Institute.
- Cornish, D. (1994b) The procedural analysis of offending and its relevance for situational prevention. In R. Clarke, *Crime Prevention Studies, Volume 3* (151-196). Monsey: Criminal Justice Press.
- Crofts, P., Morris, T., Wells, K., & Powell, A. (2010) Illegal dumping and crime prevention: A case study of Ash Road, Liverpool Council. *The Journal of Law and Social Justice* 5, 1-23.
- Dorn, N., Van Daele, S., & Vander Beken, T. (2007) Reducing Vulnerabilities to Crime of the European Waste Management Industry: the Research Base and the Prospects for Policy. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 23-36.
- Gibbs, C., McGarrell, E. F., & Axelrod, M. (2010) Transnational white-collar crime and risk. Lessons from the global trade in electronic waste. *Criminology & Public Policy* 9, 543-560.
- Helsingin hovioikeus (2013) Tiedote A. Lokapojat Oy:tä koskevassa asiassa. 30.8.2013.
- Huisman, W., & van Erp, J. (2013) Opportunities for Environmental Crime. A Test of Situational Crime Prevention Theory. *British Journal of Criminology*, 53, 1178-1200.
- Massari, M., & Monzini, P. (2004) Dirty Businesses in Italy: A Case-study of Illegal Trafficking in Hazardous Waste. *Global Crime* 6, 285-304.
- Morselli, C., & Roy, J. (2008) Brokerage qualifications in ringing operations. *Criminology* 46 (1), 71-98.
- Nurse, A. (2015) *Policing wildlife. Perspectives on the enforcement of wildlife legislation*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Suomen kansallinen ympäristörikosseurantaryhmä (2015) *Ympäristörikoskatsaus vuodelta 2014*. Helsinki: Poliisihallitus.
- Tompson, L., & Chainey, S. (2011) Profiling Illegal Waste Activity: Using Crime Scripts as a Data Collection and Analytical Strategy. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 17, , 179-201.

- Van Daele, S., Vander Beken, T., & Dorn, N. (2007) Waste Management and Crime. Regulatory, Business and Product Vulnerabilities. *Environmental Policy and Law*, 37(1), 34-38.
- Van Erp, J., & Huisman, W. (2010) Smart regulation and enforcement of illegal disposal of electronic waste. *Criminology & Public Policy* 9, 579-590.

Raportissa analysoidaan vuonna 2012 Vantaan kärjäoikeudessa ja myöhemmin vuonna 2013 Helsingin hovioikeudessa tuomittua A. Lokapojat Oy:n liiketoiminnan yhteydessä tehtyä törkeää ympäristön turmelemista ja törkeää petosta. Katsauksessa sovellettiin skriptien analyysimenetelmää (crime script analysis). Menetelmän avulla kuvattiin prosessi, jonka seurauksena henkilö syyllistyi rikokseen ja niitä prosessin vaiheita, joissa siirryttiin laillisesta toiminnasta laittomaan.

Raportti on osa Poliisiammattikorkeakoulussa vuosina 2014–2015 toteutettua Poliisihallituksen ja sisäministeriön rahoittamaa *Laittomat jätevirrat osana harmaata taloutta - tilannekuva Suomessa ja Itämeren alueella* -hanketta. Hankkeen tavoitteena oli nostaa esiin lyhyen ja pitkän aikavälin kehittämiskohteita ja -tarpeita ja muodostaa ehdotuksia laittomien jätevirtojen valvonnan ja harmaan talouden torjunnan tehostamiseksi Suomessa.

